www.turkishstudies.net/history

Turkish Studies - Historical Analysis

eISSN: 2667-5552

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Türk Silahlı Kuvvetlerinde İktidar Mücadelesi ve Siyasete Etkisi (27 Mayıs 1960-20 Kasım 1961)*

Power Struggle In Turkish Armed Forces and Its Effects On Politics (27 May 1960-20 November 1961)

Adnan Muhacir** - Kadir Kasalak***

Abstract: The activities of all political parties with the military's seizure of management on 27 May 1960 was stopped and the National Unity Committee (NUC) took over the administration in Turkey. However, both the lack of consensus among those in the NUC and the formation of different groups outside the NUC caused a power struggle within the army. The first struggle started in NUC. It was experienced between the group called the "moderates" who wanted the elections to be held as soon as possible and transferred to the civilians -led by NUC chief Cemal Gürsel- and the group called the "14s" who did not want the administration to be transferred to the civilians without structural reforms. This struggle resulted in the liquidation of the "14s", but the moderates who won this power struggle lost their power. During the power struggle, those who remained outside the NUC and those who were dissatisfied with the practices of the NUC continued to organize. With the initiative of some officers who are not satisfied with the activities of the NUC and who are planning to establish a group within the chain of command, a group called the Armed Forces Union (AFU), among them Ankara and Istanbul martial law commanders and Chief of General Staff Cevdet Sunay. After the struggle within the NUC, a power struggle started between NUC and AFU, and during this struggle, politicians were able to make politics at the rate of given permission. This has not led to a healthy relationship between Government and opposition. During the elections under the pressure of the army, politicians tried various ways of reconciliation and tried to open the parliament and carry out political activities. In this article, the struggle within the army and how Turkish politics was affected and how it reacted during the period from the May 27 intervention to the 1961 general elections were discussed.

Structured Abstract: Even though political party struggle comes to mind first when we consider the power struggle, a different scenario has been at play in Turkey during the period after the May Intervention/Coup

*Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi Tarafından "4686-D1-16" proje numarası ile Desteklenen "1965 Seçimlerinden 12 Mart Muhtırasına İktidar Muhalefet İlişkileri" isimli Doktora Projesinden Üretilmiştir.

**Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

Lecturer, Bitlis Eren University, The Department of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution

ORCID 0000-0002-4261-9157

amuhacir@beu.edu.tr

*** Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Assoc. Prof., Suleyman Demirel University, Faculty of Art and Sciences, Department of History

ORCID 0000-0002-6843-5866

kadirkasalak@sdu.edu.tr

Cite as/ Atıf: Muhacir, A. & Kasalak, K. (2020). Türk Silahlı Kuvvetlerinde iktidar mücadelesi ve siyasete etkisi (27 Mayıs 1960-20 Kasım 1961). *Turkish Studies - History*, 15(3), 973-984. <https://dx.doi.org/10.47846/TurkishStudies.44502>

Received/Geliş: 24 June/Haziran 2020

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2020

CC BY-NC 4.0

spanning almost one and a half years. Civilians, meaning the politicians, have also strived to exist amidst the power struggle between the soldiers and they have mostly resorted to the option of reconciliation.

Polarizations between the political parties during the pre-May 27 period have almost undermined the segregation in the community following the reflection of the struggle of the politicians on the society. One of the important motives for the May 27 intervention was to “save the politicians from the irreconcilable state they are in”. However, the soldiers have found themselves in such an irreconcilable state over time. It should be kept in mind that the understanding of democracy in democratic regimes is not only a discourse but also an understanding that is adapted by the politicians. In such administrations, there have been no debates on the regime, parties from the right and left wings have been able to come to a reconciliation, the ruling party has considered the opposition as an alternative and the opposition has opted for criticizing the policies of the ruling party and developing alternatives to it instead of striving to overthrow the ruling party at all costs.

It is observed when the understanding of ruling-opposition parties is considered in Turkey that things have not worked this way, that the ruling party and the opposition have no patience for each other and that they each want to intimidate the other at all costs. They have indeed tried every means they see fit in order to accomplish this. The military that has observed this situation of the politicians intervening when they see fit has also taken on a similar attitude. The military has tried to dictate their own rights and wrongs after they took on the power of ruling the country instead of trying to find ways of reconciliation. This has resulted in a power struggle among them, disrupting the hierarchy inside the military and preventing the politics from demilitarization. It has not been expected to attain a healthy struggle for power under threat from the military when it has not even been able to establish a normal ruler-opposition relationship among the politicians. Following this intervention carried out to contribute to the development of democracy in the country as well as contributing to the development of the country, democracy and patience towards the opposition has remained only in the discourse leading to emergence of new problems and failure to reach the expected success.

It can be stated that the struggle inside the military has continued as the struggle of the superiors to dominate the inferiors and also as differences in ideas since it is an intervention that started with May 27 leading to the disruption of militaristic hierarchy. Even though there are two visible groups in the struggle for power inside the military, the presence of different groups in the military has also attracted attention. The struggle has not been only between these different groups and struggles have also taken place inside the groups. While the National Unity Committee (NUC) and Armed Forces Union (AFU) have struggled for power, they have also wrestled with hierarchical struggles meaning a struggle for power inside themselves.

It can be stated that the struggle for power in the military has significantly delayed the normalization of life in the country in addition to making an adverse impact on the institutionalization of the opposition due to factors such as the failure to reach a consensus and the disruption of superior-inferior hierarchy. However, it can also be indicated that the impact of the military on the political life has provided significant experience to the politicians with regard to establishing a culture of reconciliation. At least, conflicts among the parties were set aside during this period and a consensus was tried to be established for passing over the parliament to the civilians. Of course this did not prove easy due to the differences in the inner structures of political parties, but still they have strived to reach this goal.

While the political party scene and relationship between rulers-opposition determines the course of politics in administrations based on democracy, it was the military that determined the political life in Turkey during the post-May 27 period. Even though there are two distinct groups in the military as NUC and AFU, it should be kept in mind that these groups do not have a homogeneous structure and that there are conflicts between them due to differences of opinion. We would not have exaggerated if we are to state that the events experienced are examples of the fact that a shared wisdom has not been established.

Even though the AFU seems as the victor in the struggle for power in the military, we can infer that there is actually no winner since there are still different organizations in the military. We should take into consideration that our culture has a significant impact on the formation of such a condition. The idea of being a “ruler” or “Chief”. We can indicate reconciliation as a common feature of our character in addition to giving quick responses and abandoning easily. Even though AFU has won the power struggle against NUC, it has not been able to neither dominate the military as a whole nor take full control. One of the parties has come out strong in this struggle and dominated over its opposition, but failed to become a power that can prevent new interventions in the future which has resulted in the country facing an intervention threat at any moment.

The struggle inside the military has resulted in the demilitarization of politics and the failure to do politics freely. Political parties that have not been able to do politics freely have failed to express their ideas freely which has prevented the formation of an opposition that may become an alternative to the ruling party. Political parties have strived to sustain their presence without drawing reaction instead of putting forth alternative politics since they have been forced to taken into consideration the reactions of the military when issuing their statements.

It can be stated that the struggle for power inside the military during the post-May 27 period has contributed to the development of the relationship between rulers-opposition while also transforming politics into a ruler-opposition struggle. An effective opposition has not developed due to this pressure on the political parties, the rulers have not been tolerated and a healthy relationship between the ruler-opposition has not been established. In the meantime, coups and ideas of marginalization have not been ruled out completely since the idea of drawing lessons from history could not be passed down to future generations.

Keywords: Turkish Armed forces, Coup, Government, Opposition, National Unity Committee, Armed Forces Union.

Öz: 27 Mayıs 1960’da ordunun yönetime el komasıyla tüm siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuş ve Milli Birlik Komitesi (MBK) Türkiye’nin idaresini üstlenmiştir. Ancak hem MBK içerisinde yer alanlar arasında fikir birliğinin olmaması hem de MBK dışında kalanların farklı gruplar oluşturması ordu içerisinde bir iktidar mücadelesinin yaşanmasına neden olmuştur. İlk mücadele MBK içinde başlamış, MBK başkanı Cemal Gürsel’in başı çektiği “ılımlılar” olarak adlandırılan ve seçimlerin bir an önce yapıp idarenin sivillere devredilmesini isteyen grupla “14ler” olarak adlandırılan ve yapısal reformlar gerçekleştirilmeden idarenin sivillere devredilmesini istemeyen grup arasında yaşanmıştır. Bu mücadele “14ler”in tasfiye edilmesiyle sonuçlanmış ancak bu iktidar mücadelesini kazanan ılımlılar güçlerini yitirmişlerdir. İktidar mücadelesi süresince, MBK dışında kalanlar ve MBK’nin uygulamalarından hoşnut olmayanlar da örgütlenmeye devam etmiştir. Hem MBK’nin faaliyetlerinden memnun olmayan hem de emir komuta zinciri içerisinde bir grup kurmayı düşünen bazı subayların girişimiyle, içlerinde Ankara ve İstanbul sıkıyönetim komutanlarının ve Genelkurmay başkanı Cevdet Sunay’ında yer aldığı, Silahlı kuvvetler Birliği (SKB) adıyla bir grup kurulmuştur. MBK içindeki mücadelenin ardından MBK-SKB arasında bir iktidar mücadelesi başlamış ve bu mücadele sırasında siyasetçiler kendilerine verilen izin oranında siyaset yapabilmişlerdir. Bu durum, sağlıklı bir iktidar ve muhalefet ilişkisinin sürmesini sağlamamıştır. Ordu baskısı altında seçimlere gidilen süreçte siyasiler çeşitli uzlaşma yollarını deneyerek, meclisin açılmasına ve siyasi faaliyetleri gerçekleştirmeye çalışmışlar. Bu makalede, 27 Mayıs müdahalesinden 1961 genel seçimlerine kadar geçen süreçte ordu içindeki mücadele ve Türk siyasetinin bu mücadeleden nasıl etkilendiğini ve nasıl tepki verdiğini tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Silahlı Kuvvetleri, Darbe, İktidar, Muhalefet, Milli Birlik Komitesi, Silahlı Kuvvetler Birliği.

1-Giriş

İktidar ve muhalefet denilince ilk akla gelen siyasal iktidar ve siyasal muhalefettir. Yani kısaca hükümeti kurmakla görevlendirilen siyasi parti “*iktidar*” olarak adlandırılırken, iktidara gelemeyen partiler ise “*muhalefet*” olarak adlandırılmaktadır.

27 Mayıs 1960 müdahalesine kadar Türkiye Cumhuriyetinde iktidar mücadelesi siyasi partiler arasında yaşanmış ve bu mücadele daha yoğun olarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokrat Parti (DP) arasında geçmiştir. İktidar olabilmek için ise, örgütlü bir siyasi yapı yani siyasi parti ve bu partinin seçimler sonucu milli iradeyi temsil etme hakkını alması gerekmektedir.

1950 seçimlerinden sonra çok partili ortam da, siyasi rekabet sonunda iktidar el değiştirmiş ve DP iktidar olmuştur. DP’nin iktidar olmasından 27 Mayıs müdahalesine kadar geçen sürede de iktidar mücadelesi devam etmiş ve muhalefet iktidar olmak için çalışmıştır.

27 Mayıs müdahalesi ile Türkiye’de bir ilk yaşanmış ve DP yani iktidar, bir müdahaleyle/darbeyle görevden el çektirilmiştir. 27 Mayıs 1960’tan Kasım 1961’e kadar geçen sürede ise iktidarda siyasi partiler değil, askerler vardır. Milli Birlik Komitesi (MBK) ülkenin idaresini eline almış ve birinci koalisyon hükümeti kurulana kadar ülkeyi yönetmiştir. Ancak hem MBK içerisinde iktidar mücadelesinin yaşanmış olması hem de MBK ile Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adı verilen başka bir askeri grup arasındaki iktidar mücadelesi; iktidarın sivilere geçmesi bir yana, siyasi partiler var olma ve meşruiyet mücadelesi vermek durumunda kalmışlardır. Bu süre içerisinde ülke siyaseti üzerinde askerler etkili olsa da, siyaseten sivilleşme çabaları da olmuş ancak asker etkisini her zaman siviller üzerinde hissettirmiştir.

İktidar ve muhalefet ilişkisi içinde, muhalefete düşen partinin tekrar iktidar olma şansı ve imkânları varken ve muhalefetin meşru varlığı kabul edilmişken askerlerin arasında ki iktidar mücadelesinde, iktidar mücadelesini kaybedenin tekrar iktidar olma şansı olmayacaktır. Kısacası iktidar olan muhalefetini tasfiye edecektir.

Bu süreçte iktidar olan, ülkenin idaresini elinde tutan MBK gibi görülsede SKB karşısında iktidarını koruyamamış, SKB’nin de kendi içinde tam bir birlik sağlayamadığı gibi askeri bir grup olmasından kaynaklı tam bir iktidarından da söz edilemez. Siyasi partiler ise bu dönemde askerlerin mücadele alanında bir iktidar kuramamışlardır. Bu dönem içinde siyasi partilerin tamamının bir muhalefet konumunda olduğu da söylenebilir.

2. İktidar ve Muhalefet

“İktidar” genel olarak eylemde bulunma ve bir şeyler yapabilme gücü ya da bir kişinin diğer bir kişiyi yapmayı tercih etmediği bir şeyi yapmaya zorlama gücü, devlet yönetimini elinde bulunduranların siyasi-hukuki gücü ya da yönetenlerin, yönetme yetkisini elinde bulunduranların kendisi yani hükümet (Cevizci, 2005: 901-902) olarak tanımlanabilmektedir.

İktidarın pek çok tanımı olmakla birlikte, “iktidar” denilince ilk akla gelen siyasal iktidar yani hükümdardır. Siyasal iktidarı diğer iktidarlardan ayıran en önemli özellik ise tüm ülkeyi ve üzerinde yaşayan insanları kapsaması ve aldığı kararların onları bağlaması ve gerektiğinde zorlayıcı gücü kullanabilmesidir. Bu güç siyasal iktidarın tekelindedir, devlet ve hayatın da vazgeçilmezidir. (Kapani, 2002: 48-49)

İktidarın olduğu her yerde bir muhalefetten de bahsedebiliriz. Muhalefetin niteliği ve etkinliği içinde bulunulan topluma göre değişiklik gösterse de her iktidarın karşında bir muhalefetin varlığından söz edilebilir. Muhalefet, bir davranış ya da tutuma karşı olma, uymama, mutlak gücü sınırlandırma ve O’na karşı alternatifler üretme olarak tanımlanabilmektedir. (Yolcu, 2019: 243-244) Bu durumda muhalefet, aileden başlamak üzere, toplumsal yaşamın her düzeyinde görülmektedir.

Siyasal muhalefet ise, siyasal iktidarın karşıtı olarak, iktidara göre tanımlanmaktadır. Bu kavram, bir siyasal zaman biriminde belirli amaçları, plan ve programlarıyla siyasal iktidara karşı olma anlamıyla en geniş siyasal muhalefet tanımlarından biridir. (Evcimen, 1977: 139-140) Muhalefette iktidar kavramı gibi geniş bir kavramdır ve muhalefet türlerini kesin çizgilerle birbirinden ayırmak güç bir iştir. Siyasal muhalefetin çalışma alanları farklı olsa da, siyasal muhalefet denince ilk akla gelen “parlamento içi ya da parlamenter muhalefettir.” (Yolcu, 2019: 144) Yani siyasi partilerin yapmış oldukları muhalefettir. Siyasi partilerin varlığının olduğu sistemlerde, iktidar partisi ya da hükümet; iktidarı/milli iradeyi temsil ederken, muhalefet ise iktidarın karşısında, onun politikalarını eleştiren ve ona bir alternatif geliştiren siyasi parti ya da partilerdir.

Türkiye’de 27 Mayıs müdahalesi/darbesi sonrası ise DP’nin kapatıldığı, diğer partilerin siyasi faaliyetlerinin durdurulduğu göz önüne alınırsa, karşımıza yukarıda tanımlarını verdiğimiz iktidar muhalefet mücadelesinden farklı bir portre çıkmaktadır. Parlamenter demokrasinin olmazsa olmazı siyasi partilerin olmadığı bu dönemde, siyasal anlamda iktidar-muhalefet ilişkilerinden

ziyade ordunun kendi içinde bir iktidar mücadelesi ve tüm siyasi partilerin de muhalefet konumunda oldukları bir süreç yaşanmıştır.

3. 27 Mayıs Sonrası Siyasi Ortam

27 Mayıs sabaha karşı Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bir müdahale/darbe ile; “siyasi partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak için, partiler üstü tarafsız bir idarenin hakemliği altında en kısa sürede adil bir seçim yaptırarak idareyi... seçimi kazanana devretmek üzere, yönetime el koymuştur.” (Neziroğlu, 2003: 77) Mevcut durum karmaşık ve belirsizlik hâkimdi. 27 Mayısın müdahalesi/darbesinin ardından iki gün sonra Hükümet kurulmuş Gürsel başbakan ve Milli Savuma Bakanı olmuş ve bu kabineye partili kimse alınmamıştır. (Yeni İstanbul, 29 Mayıs 1960)

27 Mayıs'ta ordu yönetime el koymuştu ancak MBK içinde kimlerin olduğu, darbeyi yapanlar tarafından dahi bilinmiyordu. Bu sebepten kendisinin MBK içinde olduğunu söyleyen her “Subay” başbakanlıkta söz sahibiymiş gibi gözükiyordu. Bu durum karmaşa ve kaosa yol açacağından MBK isimleri belirleyip otuz sekiz kişilik bir isim listesini açıklamak durumunda kalmıştır. (Fırat, 1997: 23-24) Farklı rütbelere sahip olan bu otuz sekiz kişilik MBK, homojen bir yapıda olmadığı gibi kendisine muhalefet yok gibi gözükebilir ancak MBK içerisinde farklı görüşlere sahip kişilerin olması nedeniyle, bir iktidar mücadelesi yaşandığını söyleyebiliriz.

TSK'nin yönetime el koyduktan sonra, bir planlarının olmadığı da kısa sürede ortaya çıkmıştır. Darbeyi planlayanlar arasında bir fikir birliği de yoktu. Bir grup seçimlere gidip yönetimi sivillere bırakmayı düşünürken, diğer bir grup parlamenter demokrasiyi yeniden kurmadan önce yapısal reformları gerçekleştirmek istiyorlardı. Üst rütbeli subaylardan oluşan birinci grup baskın görünüyordu ve radyo konuşması onların görüşünü yansıtıyordu. (Ahmad, 2010: 208) Darbenin olduğu gün Milli Birlik Komitesinin (MBK) kimlerden oluştuğunun bilinmemesi ve 27 Mayıs günü MBK'nin başına Cemal Gürsel'in getirilmesi de bu plansızlıktan kaynaklanıyor olsa gerekir.

MBK'nin 27 Mayıs sabahı yaptığı ilk iş 3 numaralı bildiriyle siyasi parti faaliyetlerini durdurması ve yeni anayasa yürürlüğe girinceye kadar faaliyette bulunmalarını yasaklaması olmuştur. (Kuru, 1998: 244) Bu kararla siyasi partilerin kurulmasına kadar geçen süre içerisinde Türkiye'nin idaresinde tek söz sahibi MBK oluyordu ki, onun iktidarına muhalefet edecek herhangi bir siyasi parti kalmamıştı.

MBK kurulduktan sonra çoğunluğu akademisyenlerden oluşan bir ekip yeni anayasa yapım çalışmalarına başlamıştır. 12 Haziran'da Anayasa Komisyonu geçici bir anayasayı hazırlamış ve bu anayasa iki gün sonra yürürlüğe girmiştir. Bu metne göre seçimler yapıldıktan ve yeni anayasa yürürlüğe girene kadar MBK Türk Milleti adına egemenlik haklarını kullanacaktı. MBK yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini ise devlet başkanının atadığı ve MBK'nin onayladığı Bakanlar Kurulu aracılığı ile kullanacaktı. (Ahmad, 2010: 211) Otuz sekiz kişilik MBK Türkiye'nin idaresinde tek söz sahibi olmuş oluyordu bu metinle. Böylece alacakları kararlar karşısında herhangi bir denetleme unsurunun olmayacağı yani muhalefetin olmaması, bu kararlara bir keyfilik katması da söz konusu olmuştur.

MBK'nin, 3 Ağustos 1960'ta 235 generali emekliye sevk etmesi ve Cevdet Sunay'ın Genel Kurmay Başkanı olarak ataması (Akşam, 04 Ağustos 1960) ve tarihe “147'ler” olayı olarak geçen, üniversitelerde görevli 147 öğretim elemanının tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı oldukları gerekçesiyle görevlerine son verilmesi olayı (Göktepe, 2009: 402) MBK'ye karşı bir denetim mekanizmasının olmamasının somut örnekleridir.

MBK içinde kimlerin olduğunun bildirilmesinden sonra gruplarda netleşmişti. Gürsel'inde aralarında olduğu ılımlılar seçimlere gitmeyi isterken, radikaller ya da 14'ler olarak adlandırılan grup henüz iktidarın sivillere verilmemesini istiyorlardı. (Eraslan, 2004: 578) MBK içindeki iktidar mücadelesinde 13 Kasım önemli bir tarih olmuştur ve komite içinde 14'ler tasfiye edilmiş ve 1962 yazına kadar Türkiye'ye dönememişlerdir. (Hale, 1996: 123-124) Bu tasfiyelerle MBK içindeki

iktidar mücadelesini ılımlılar kazanmıştı. Ancak bu iktidar mücadelesini kazanmalarıyla birlikte güçlerini de kaybetmiş oluyorlardı. Böylece MBK'nin uygulamalarından memnun olmayan, ordu içindeki örgütlenen diğer gruplar da MBK'ye karşı ortaya çıkmış ve askerler arasında yeni bir iktidar mücadelesi başlamıştır.

3.1. Silahlı Kuvvetler Birliğinin Kurulması

Ordu içindeki gruplaşmalar MBK içinden 14'lerin uzaklaştırılması ile sona ermemiştir. Ordu kademesinde üst rütbeli subaylar da bunun farkındaydı ve bunun önüne geçmek istiyorlardı. Bunu da tüm grupları kucaklayacak, askeri hiyerarşi düzeninde kurulacak bir örgütle yapmayı planlamışlardır. Adı henüz herhangi bir metinde geçmeyen ve SKB olarak bilinen bu yapı farklı rütbelerden general ve subayları kapsıyordu. Birinci Ordu Komutanı ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Cemal Tural'da bu yapının içindeydi ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'da bu yapıyla temas halindeydi. SKB bir yandan alt rütbeli subayları kontrol altına almak isterken bir yandan da MBK'nin faaliyetlerini denetim altında tutmak istiyordu. (Ahmad, 2010: 217) Bu oluşumun kurucularından Talat Aydemir, Dünder Seyhan, Faruk Güventürk gibi isimlerin, 27 Mayıs'ın ardından unutulmaları ve MBK'ye alınmamaları da SKB'nin kurulmasında etkili olmuştur. SKB'nin perde arkasındaki etkili kişileri Albay Talat Aydemir (Karacı), Necati Ünsalan (Jandarma), Nazım Özkan (Denizci) ve Halim Menteş (Havacı) oldukları için komiteye Albaylar Cuntası da denmiştir. (Neziroğlu, 2003: 98-99)

MBK içinde alt rütbeden subayların bulunması ve bunların üst rütbeli subayların emeklilik ve tayin işlerinde etkili olması göz önünde bulundurulduğunda askeri hiyerarşinin bozulması gibi endişelerden kaynaklı olarak MBK'nin faaliyetlerinden pek çok askerin rahatsız olması olasıdır.

14'ler Türkiye'den uzaklaştırılmış ancak hala MBK içinde bir fikir birliğinin oluşturulduğu söylenemezdi. ılımlılar MBK içinde kendi politikalarına karşı çıkan herkesi uzaklaştıramamışlardı ve bir an önce siyaseti sivillere bırakmak istiyorlardı. Bu sebeple MBK, 14'lerin atılmasından sonra Kurucu Meclisin kurulmasıyla ilgili yasayı 7 Aralıkta kabul etti ve Kurucu Meclis ilk toplantısını 6 Ocak 1961 de yaptı ve yasama görevlerini MBK ile paylaşmaya başladı. Böylece sivil siyasete geçişin ilk adımları da atılmış oldu. (Kuru, 2010: 247) 6 Ocak- 24 Ekim 1961 tarihleri arasında görev yapmış olan kurucu meclis; Temsilciler Meclisi ve MBK'den oluşmaktaydı. Bu meclis yasama yetkisini seçimlerden sonra oluşturulacak olan meclise devredecekti. Temsilciler Meclisi, etkinliği devam eden siyasal partilerin (DP hariç tutulmuş) temsilcileri ve çeşitli meslek kuruluşlarının seçtiği üyelerden oluşuyordu. Bu mecliste 222 CHP, 25 CKMP, 25 bağımsız temsilci bulunmaktaydı. (Tuncer, 2014: 18) 27 müdahalesinin getirmiş olduğu bu kurumun 26 Nisan 1962'de kabul ettiği kanunla seçim sistemi düzenlenmiş, her il bir seçim çevresi olmuş, milletvekili seçimleri tek dereceli ve nispi temsil esasına göre düzenlenmiştir. (Şahin, 2010; 132)

Kurucu Meclisin açılışının ardından hükümet, siyasi partilerin yeniden faaliyetlerine de izin verdi. Anayasayı ihlalle suçlanan Demokrat Parti hariç partilerin faaliyetine izin verilmiş olması herkesin özgürce siyaset yapamayacağı anlamına da gelmektedir. Bu iznin ardından Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP) gibi DP tabanına hitap eden partiler de kurulmuştur. Adalet Partisi, kapatılmış olan DP'nin kitesine hitap etmesi bakımında doğal bir muhalefet örneği olsa da YTP'nin Gürsel tarafından desteklenen ve DP'nin tabanını kontrol altında tutmak için kurulması teşvik edilmiş güdümlü bir muhalefet olduğunu söyleyebiliriz. (Kuru, 2010: 247-248)

Siyasi partilerin kurulmasına izin verilmiş olması demokratik rejime geçiş için önemli bir adım olmakla beraber, 2 Şubat 1961'de MBK'nin yeni kurulacak partilerden "demokrat" kelimesinin kullanılmamasını istemesi (Neziroğlu, 2003: 102) bir şartlı demokrasi ya da asker baskısı altında bir demokrasiye geçişe işaret etmektedir. Siyasette sivilleşme girişimleri olmasına rağmen, İktidarın MBK'de olduğu ancak SKB ile iktidar mücadelesi yaşanırken, siyasi partiler MBK-SKB mücadelesi içinde etkisiz bir muhalefet konumunda kalmış oldukları görülmektedir.

3.2. İrfan Tansel Olayı ve Yassıada Kararlarının Onanması

MBK'de iktidar mücadelesini Gürsel'in başında olduğu ılımlılar kazanmıştı ama bu iktidar mücadelesinden zayıflayarak çıkmışlardı. MBK'nin faaliyetlerinden rahatsız olan ve onu denetim altında tutmak isteyen SKB ise yeni bir güç olarak sahneye çıkmıştır.

Kurucu Meclisin, siyasi partilerin kurulması ve siyasi faaliyetlerine izin verilmesi demokrasi ve hukuk düzenine geçiş için umutlu bir ortamın oluşmasına imkân verdiği sırada Tansel olayı olarak adlandırılan ve MBK ile SKB arasında ipleri geren olay yaşanmıştır.

3 Haziran 1961'de MBK Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral İrfan Tansel'i Ankara Misyonu Başkanı olarak Washington'a gönderme kararı almıştır. Ancak Tansel SKB'nin liderlerinden biriydi ve Tansel gönderilirse başkaları da rahatlıkla gönderilebilirdi. Bu nedenle SKB buna izin vermemiştir. SKB Tansel'in gönderilmesi üzerine Gürsel'e bir ultimatom vermiştir. Tansel eski görevine iade edilecek, Cemal Madanoğlu'nun Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı ve Osman Köksal'ın da Muhafız Alay Komutanlığı görevinden alınmasını istemişlerdir. Ayrıca MBK'nin bundan sonra askeri atamalara, terfilere ve diğer komite üyelerinin uzaklaştırmalarına müdahale etmeyecekti, bu ultimatom kabul edilmiş ve Tansel görevine dönmüştür. (Ahmad, 2010: 218-219)

Tansel olayıyla MBK artık terfiler ve atamalarda söz hakkını kaybediyordu. MBK ve SKB arasında ki iktidar yarışında da SKB galip gelmiş oluyordu. SKB'nin MBK üzerinde ki gücünü gösteren bir diğer olay ise Yassıada mahkûmlarının cezalarının onanması olayıdır.

Yassıada da yapılan yargılamalar sonunda eski bazı DP'liler hakkında idam kararı verilmiştir. İdam kararları yurt içi ve yurt dışında ses getirmiş Gürsel ve İnönü idam kararlarının infaz edilmemesi yönünde görüş bildirmişlerdir. (Aydın & Taşkın, 2015: 88) İnönü ve Gürsel'in bu konuda ki çabaları ne olursa olsun idamların infazını engelleyememiştir.

Cuntacılar, MBK üyelerinin siyasi liderlerin tesiri altında kalarak idamları onaylamaması konusunda şüpheleri vardır. Albaylar Cuntasının görüşü, ihtilalin varlığının mutlak surette hâkim kılınması idi ve bu da ancak idamların infazı ile olabilirdi. Onlara göre bu idamlar ihtilalden sonra tekrar faaliyet göstermeye başlayan siyasilere bir gözdağı olacak ve siyasiler bundan sonraki hareketlerini ona göre ayarlayacaklar ve adımlarını hesaplayarak atacaklardı. (Kalpakçioğlu, 1968: 12) Bu da göstermektedir ki siyaset sahnesinden askerler çekildikten sonra da etkilerini sürdürmek istemektedirler daha doğrusu askerler ihtiyaç duydukları her durumda siyasete müdahale edebilecekleri ortamı hazırlamak istemektedirler.

İdam dosyaları MBK salonuna getirildiğinde Halim Menteş Meclis Muhafız Alayını etkisizleştirmiş, meclisteki görevli polis ve memurlar evlerine gönderilmiştir. Bu ortam da toplanan MBK, Cemal Gürsel, Fahrettin Özdilek ve Sıtkı Ulayın'da aralarında bulunduğu sekiz kişinin muhalefetine rağmen 8 aleyhte oya karşı 14 oyla idam kararları onanmıştır. (Özdemir, 2008: 239)

SKB'nin idamlar dolayısıyla MBK üzerinde ki bu baskısı ve sonucunda idam kararlarının onanmasını göz önünde bulundurduğumuzda SKB ile MBK arasında ki iktidar mücadelesini SKB'nin kazandığını söyleyebiliriz.

3.3. Anayasa Referandumu ve Sonuçları

27 Mayıs 1961'de yeni anayasa kabul edilmiş ve anayasa referandumu ve seçim zamanı belirlenmiştir. Anayasa referandumu öncesi partilere siyasi faaliyet izni verildiği için partiler arasında anayasa oylamasıyla ilgili propaganda faaliyetleri yapılmıştır.

Anayasanın yapımında ise iktidar-muhalefet çekişmesi pek söz konusu olmamıştır. Anayasanın yapımında muhalefetin fikri alınmak yerine, bu anayasa yapıldıktan sonra halkoyuna sunulmuştur. İktidar olarak her hangi bir siyasi partinin olmadığı ancak var olan tüm siyasi partilerin muhalefet konumunda olduğu ortamda, halk oylaması öncesi anayasaya karşı çıkan tek siyasi parti

Adalet Partisi olmuştur. Burada muhalefetin anayasaya karşı tutumundan ziyade, bir metin olarak, onu hazırlayan zihniyete karşı bir muhalefetinden söz edebiliriz.

SKB'nin etkin olduğu bu atmosferde yeni Anayasa referandumunda, Katılanların %60,4'ünün evet oyuyla Türkiye Cumhuriyetinin yeni anayasası kabul edilmiştir. Hayır, oylarının tahmin edilenden oldukça çok çıkması, verilen hayır oylarının anayasadan ziyade askeri yönetimden memnun olup olmamak anlamına gelmesinden kaynaklanmaktaydı. (Özdemir, 2008: 239) Kapatılan DP'nin cezaevleri dışında kalanları tarafından yürütülen "hayır" kampanyası (Kili, 2005: 360) bu sonucun doğmasına neden olmuştur.

SKB, MBK'nin faaliyetlerinden rahatsızlık duyduğu ve ordu içindeki örgütlenmeleri kontrol etmek için kurulmuş olsa da İdarenin sivillere verilmesi konusunda MBK ile aynı fikirdeydi. Ancak anayasa oylamasından beklenen sonucun çıkmaması, daha doğrusu yüzde 40 yakın bir hayır oyunun çıkması ordu içinde genel seçimlerde de istedikleri sonucun çıkmayacağına dair endişe uyandırmış olmalıdır.

Anayasa referandumu sonuçlarından sonra siyasi parti faaliyetleri askerler tarafından daha da sıkı denetim altında tutulmuştur. Siyasiler üzerindeki bu baskı sonrası, Gürsel ile siyasi parti liderleri arasında yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantının ardında Yassıada kararlarının uygulanması ve seçimlerde partilerin dayandıkları kitlelerin tutumları ve bunları kendi başlarına bırakmanın tehlikeli olacağını düşünen SKB bulunmaktaydı. Bu yuvarlak masa toplantısı sonunda Adalet Partili, Cumhuriyet Halk Partili, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partili (CKMP) ve Yeni Türkiye Partililer bir bildirge imzalamışlardır. İmzalanan bu bildirmede: "*1- Seçimlerde dini propaganda yapılmaması, 2-Yassıada kararlarının tartışma konusu yapılmaması, 3-İhtilal hükümeti tarafından alınmış karar ve çıkarılmış kanunların seçimlerde partiler arası hücumlara konu olmaması...*" (Kuru, 2010: 252; Neziroğlu, 2003: 110-111) gibi kararlar alınmış ve bu kararlar toplantıya katılanlar tarafından imzalanmıştır. Gürsel başkanlığında yapılan bu yuvarlak masa toplantısı ve alınan bu kararlar göstermektedir ki, siyasi partiler askerlerden gelecek tepkileri dikkate almak zorunda kalmışlardır.

Referandum sonrası siyasiler üzerinde görünürde MBK ama arka planda SKB'nin etkisi vardır. Askerler siyaseti kendilerinin istedikleri gibi dizayn etmeye çalışıyorlarken, siyasi parti liderleri ise askerlerden gelecek tepkileri azaltmaya, onları endişelendirmemeye çalışıyorlardı. Referandum sonuçları askerler açısından istenen bir sonuç gibi olmasa da siyasi partilerin Gürsel başkanlığında ki toplantılarda taahhütlerde bulunmaları endişelerin az da olsa geçmesine neden olmuştur.

4. 1961 Genel seçimleri ve Siviller Üzerindeki Baskı

15 Ekim 1961 Pazar günü genel seçimler yapılmış ve sonuçlar "Menderes için zafer" olarak nitelendirilmiştir. Çünkü DP'nin devamı olduğunu iddia eden ve onun mirasına konmak isteyen AP, CKMP ve YTP oyların % 62,3'ünü kazanmıştı. 1961 seçimlerinin sonuçları ise şu şekildedir: Seçimlere kayıtlı 12.925.395 kayıtlı seçmenden 10.522.716 kişi sandık başına gitmiş. Yani kayıtlı seçmenlerin %81,4'ü oy kullanmıştır. CHP: %36,7 ile 173, AP: %34,8 ile 158, CKMP: %13,9 ile 54, YTP: %13,7 ile 65 sandalyeyle mecliste temsil edilme hakkı kazanmışlardır. (tuik.gov.tr, 2019) Çoğunluk sisteminin uygulandığı ve yeni anayasaya göre ilk kez oluşturulan Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde ise; CHP: %37,2 ile 36, AP 35,4 ile 70, YTP %13,9 ile 28, CKMP: %13,4 ile 16 senatörlük kazanmışlardır. (Ahmad & Ahmad, 1976: 239; Kesin sonuç, Milliyet, 18 Ekim 1960) Toplam olarak 150 senatörün seçimi sonucunda ortaya çıkan bu tablo, hükümetin rahat çalışmayacağını gösteren tablolardan birisidir. Demokrat Partinin mirasını sahiplenmek isteyen iki parti AP ve YTP'nin bu seçimlerde CHP'nin aldığı oylardan çok daha fazlasını alması ise ordu içinde de hoş karşılanmamıştır. Ordudaki bu memnuniyetsiz durum, yeni müdahale seslerinin yükselmeye başlamasına neden olmuştur.

Seçim sonuçları SKB ve ordu mensupları arasında halkın idamları onaylamadığı şeklinde yorumlanmıştır. Yassıda kararlarının 27 Mayısın meşruiyeti için önemli gören SKB için bu durum kabul edilemezdi. Seçimlerin milli iradeyi tam olarak yansıtmadığını düşünen SKB mensupları 21 Ekim 1961’de bir protokol yayınlamışlardır.

Bu protokole göre: “1-TSK seçimlerden sonra gelecek olan yeni TBMM toplantısından evvel, fiilen duruma müdahale edecektir. 2- İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir, 3- Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim neticeleriyle MBK feshedilecektir.” (Neziroğlu, 2003: 119-120)

Bu noktada Cevdet Sunay devreye girmiş ve Gürsel’in Cumhurbaşkanı olması ve seçimlerde de en çok oyu CHP’nin almasından dolayı İnönü’nün de hükümeti kurması fikrini ortaya atıp darbeye gerek olmadığı konusunda generalleri ikna etmeye çalışmıştır. Sunay’ın bu girişimleri başarılı olmuş ancak askerlerin de bazı talepleri olmuştur. Askerlerin talepleri kâğıda dökülmüştür. Bu taleplerde Gürsel’in Cumhurbaşkanı olması ve Yassıda suçlularının affedilmemesi isteniyordu. Bu şartlar kabul edilirse “Meclis’in açılmasına izin verilecekti.” (Birand & Dünder & Çaplı, 2008: 28-29) Çankaya’da generaller ve sivillerin bir araya geldiği toplantı sonucunda sağlanan uzlaşma protokolüne göre; Gürsel Cumhurbaşkanı seçilecek, İnönü Başbakan olacak ve siyasi mahkûmların affı “şimdilik” bahis konusu edilmeyecekti. (Çaylak & Baran, 2009: 428)

Müdahale durdurulmuş, ülke yeni bir müdahalenin eşiğinden döndürülmüştü. Ancak buna karşılık “güdümlü” bir demokrasinin yolu açılmıştı. Partiler asker tehdidi altında Gürsel’in Cumhurbaşkanlığına evet demek zorunda kalmışlardı. 1960’ların dünyasında bu durum ehven-i şer yani kötünün iyisiydi. “Köşk” verilmiş, ama karşılığında meclis kurtarılmıştı. (Birand & Dünder & Çaplı, 2008: 37) Böylece 27 Mayıs müdahalesiyle sivil siyasete vurulan darbenin ardından 1,5 yıllık bir aradan sonra 21 Ekim protokolüyle bir darbe daha vurulmuş oluyor ve meclisin açılması askerlere verilen tavizler sonunda gerçekleştiriliyordu. Böylece Türkiye ilk koalisyon hükümeti dönemine “koşullu demokrasi” ile giriyordu.

Askerlerin siviller üzerinde ki bu baskısı hem MBK hem AP, CHP, CKMP, YTP ve diğer partileri bir çözüm bulmaya zorlamış ve bu da onları birbirlerine yakınlıştırmıştır. (Kayalı, 2015: 97-98) Belki de bu sürecin yarattığı ortamdan kaynaklı olarak birinci koalisyonun kurulması sağlanmıştır. Yapılan Çankaya uzlaşmasının üzerine Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İnönü doğrudan Gürsel’i desteklememişse de aday olmayarak dolaylı bir destek sağlamıştır.

Yapılan bu toplantıların ardından Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. 26 Ekim 1961’de mecliste yapılan oylamada tek aday olarak gösterilen Gürsel, 607 oydan 434’ünü almış, 156 oy boş çıkmıştır. (İkinci Cumhuriyetin İlk Cumhurbaşkanı, Milliyet, 27 Ekim 1961) Böylece yeni dönemin ilk Cumhurbaşkanı Gürsel olmuştur.

Cumhurbaşkanlığı seçimi tamamlanmış, şimdi ikinci mesele; hükümetin nasıl kurulacağı konusuydu. 1961 seçimlerinin oluşturduğu hava içinde bir koalisyon hükümetinin kurulması, hiçbir partinin tek başına iktidar olamaması nedeniyle bir zorunluluktan ibaretti. Ancak çözülmesi gereken sorun, hangi partilerin koalisyonu oluşturacağıydı. 21 Ekim protokolüyle askerlere verilen sözlerden biri İnönü’nün başbakan olacağı bir hükümetin kurulması yolundaydı. Bu nedenle hangi kombinasyonlarla hükümet kurulacaksa kurulsun, en çok milletvekili çıkarmış olan CHP bu koalisyonun büyük ortağı, İnönü’nün de başbakan olması gerekmekteydi. Muhtemel senaryolarda CHP- AP koalisyonu beklenen bir çözüm gibi gözükmekteydi ancak partileri ikna etmek sanıldığı kadar kolay değildi. Yapılan pazarlıklar ve tartışmalar sonunda AP-CHP koalisyonu zorunlu olarak kurulmuş ve İnönü Bakanlar Kurulu listesini Gürsel’e vermiştir. (Hükümet Kuruldu, Milliyet, 21 Kasım 1961) Böylece Türkiye yeni bir döneme girmiş oluyordu. Kurulmuş olan AP-CHP koalisyonu bir tür zorunlu koalisyondu. İnönü’nün başbakan olacağı bir koalisyon kurulmazsa, askerlerin tepkisinin sonuçlarından çekinilmiştir ki bu koalisyon kurulmuştur. Ortak görüşleri neredeyse olmayan, hemen pek çok konuda farklı fikirlerde olan iki partinin koalisyonunun uzun ömürlü

olmayacağı tahmin edilebilirdi. Ancak her iki partinin de mevcut atmosferi göz önünde bulundurarak bu koalisyonu kurması ile uzlaşmaya vardıklarını, böylece demokrasi esasına dayalı Cumhuriyet yönetimine dönmede önemli adımlar atıldığını söylemek mümkündür.

5. Sonuç

İktidar mücadelesi denilince akla ilk gelen siyasi parti mücadelesi olmuşsa da, Türkiye'nin 27 Mayıs sonrası yaklaşık bir buçuk yıllık döneminde farklı bir tablo yaşanmıştır. Askerler arasında yaşanan bir iktidar mücadelesi ve siviller yani siyasetçiler bu mücadele de varlık mücadelesi vermiş, çoğu zaman uzlaşma yolunu seçmişlerdir.

Siyasetçilerin, ister istemez uzlaşmacı yaklaşımları Türkiye'de siyasetin yeniden sivilleşmesi açısından önemli bir gelişmedir. Bu sayede ülke normalleşme yönünde ilk adımı atabilmiş, çok partili siyasi hayata dönüş yapabilmektedir.

Askerler arasındaki mücadele, 27 Mayısla beraber başlayan ve bir nevi askeri hiyerarşinin bozulmasına neden olan bir müdahale olduğundan üst'ün ast'ına hâkim olma mücadelesi ve düşünce farklılıkları şeklinde sürdürüldüğünü söyleyebiliriz. Askerler arasındaki iktidar mücadelesinde görünür de iki grup olsa da, ordu içinde farklı grupların varlığı da dikkatlerden kaçmamıştır. Askerler arasındaki bu iktidar mücadelesinin ülkede hayatın normal seyrine dönmesini önemli ölçüde geciktirdiğini, ancak uzlaşma kültürü açısından önemli bir deneyim kazandıklarını söyleyebiliriz. Askerler arasında bir fikir birliğinin olmaması, ast-üst hiyerarşisinin bozulması gibi etkenler, kurumsallaşma açısından olumsuz bir sonuç şeklinde değerlendirebiliriz.

Demokratik temelli yönetim anlayışlarında siyasetin seyrini, seçimler sonrası oluşan siyasi parti tablosu ve iktidar muhalefet ilişkisi belirlerken, 27 Mayıs sonrası Türkiye'nin siyasi hayatını askerler belirlemiştir. Ordu içerisinde iki belirgin grup, yani MBK ve SKB karşımıza çıksa da bu grupların da homojen bir yapıda olmadığı ve bunların da içlerinde fikir ayrılıklarından dolayı çatışmaların olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Ortak aklın gelişmediğinin örneklerinden birisi de bu yaşanan olaylardır dersek abartmamış oluruz.

Askerler arasındaki iktidar mücadelesinde kazanan SKB gibi görünse de aslında bir kazananın olmadığı, hala ordu içerisinde farklı örgütlenmelerin olmasından çıkarabiliriz. Böyle bir tablonun oluşmasında; bizim kültürümüzün önemli etkisi olduğunu da dikkate almamız gerekir. “Bey” olma ya da “Baş Olma” düşüncesi. Uzlaşmayı da; çok çabuk tepki verip, çabuk vazgeçmeyi de yine yapımızın özelliği olarak ifade edebiliriz. SKB, MBK'ye karşı iktidar mücadelesini kazanmışsa da ordunun tamamına söz geçirmiş ve kontrolü tamamen eline alabilmiş değildir. Yaşanan bu mücadelede bir taraf güçlü çıkmış ve rakibine üstünlük sağlamışsa da, daha sonraki süreçte yeni müdahaleleri önlemede başarılı olabilecek bir güç olamamış ve bu da ülkenin her an bir müdahale tehlikesiyle karşı karşıya kalma durumunu yaratmıştır.

Askerler arasındaki mücadele siyasetin sivilleşmesine ve özgürce siyasetin yapılamamasına neden olmuştur. Özgürce siyaset yapamayan siyasi partiler, fikirlerini özgürce ifade edememiş ve bu da iktidara alternatif olacak bir muhalefetin oluşmasına engel olmuştur. Siyasi partiler, açıklamalarında askerlerden gelecek tepkileri dikkate almak zorunda bırakıldıkları için, alternatif siyaset yürütmek yerine, tepki çekmeden varlıklarını muhafaza etmeye çalışmışlardır.

27 Mayıs sonrası askerler arasında yaşanan iktidar mücadelesi, iktidar muhalefet ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlaması bir yana, siyasetin bir iktidar muhalefet savaşına dönüşmesine neden olduğunu söyleyebiliriz. Siyasi partiler üzerinde ki bu baskıdan kaynaklı, etkili bir muhalefet oluşamamış, var olan muhalefete tahammül edilememiş, muhalefetin kurumsallaşması ve sağlıklı bir iktidar muhalefet ilişkisinin sürdürülmesi sağlanamamıştır. Aynı zamanda tarihten ders alma düşüncesi, sonraki nesillere sağlıklı aktarılamadığı için günümüze kadar gelen darbeler ve ötekileştirme düşüncesinin ortadan kalkmasını sağlayamamıştır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Türkçeleştiren, Ahmet Fethi, Hil Yayınları.
- Ahmad, F. ve Ahmad, B. T. (1976). *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi.
- Aydın, S. –Taşkın, Y. (2015). *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları.
- Birand, M.A.- Dündar, C.- Çaplı, B. (2008). *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, İmge Kitapevi.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık.
- Çaylak, A. -Baran, H. (2009). Türkiye’de Kemalist Rejimin Ordu İle Pekişmesi ve Darbeler Arası Dönem (1960-1970), *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)*, Editörler: Adem Çaylak-Cihat Göktepe-Mehmet Dikkaya-Hüsnü Kapu, Savaş Yayınevi.
- Evcimen, G. (1977). Batı Demokrasilerinde Kurumsallaşmış Muhalefet: İşlevleri ve Sorunları, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 43, Sayı 1-4, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/96199>, s.139-147.
- Eraslan, C. (2004). Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, s.519-632.
- Fırat, M. (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitapevi.
- Göktepe, C. (2009) Türkiye’de 27 Mayıs Darbesi Sonrası İç ve Dış Siyasi Gelişmeler [1961-1964], *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, Editörler: Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kapu, Savaş Yayınevi.
- Hale, W. (1996). *1789’dan günümüze Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Türkçesi: Ahmet Fethi, Hil yayıncılık.
- Kalpakçıoğlu, Ö. (1968) *İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar*, Cilt 2, Nüve Matbaası.
- Kapani, M. (2001). *Politika Bilimine Giriş*, 13. Baskı, Bilgi yayınevi.
- Kayalı, K. (2015). *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs 12 Mart*, İletişim Yayınları.
- Kili, S. (2005). *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuru, H. (1998). 27 Mayıs 1960 İhtilal dönemi; İktidar Muhalefet İlişkileri, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, cilt 3, sayı 8. http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/dergi8/c3_s8_hanife_kulu.pdf, s.243-260.
- Neziroğlu, İ. (2003). *Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)*, Türk Demokrasi Vakfı.
- Özdemir, H. (2008). Siyasal Tarih (1960-1980), *Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)*, C.4, Yay. Yönetmeni: Sina Akşın, Cem Yayın Evi, s.227-297.
- Şahin, C. (2010). *Türk Parlamentosundaki Kadın Milletvekilleri (1935–2007)*, Yayımlanmamış doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuncer, H. (2014). *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türk Dış Politikası*, Kaynak Yayınları.
- Yolcu, T. (2019). Parlamento Dışı Muhalefet Örneği Olarak Siyasi Kadın Hareketleri: Dünya’dan ve Türkiye’den Örnekler, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 18, sayı 1, 2019.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/630861>,
<https://doi.org/10.21547/jss.447411>, s.242-255

www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (görüntüleme 25.10.2019)

Akşam, 235 General Dün Emekliye Ayrıldı, 04.08.1960

Milliyet, Kesin Sonuç, 18.10.1961.

Milliyet, İkinci Cumhuriyet'in İlk Cumhurbaşkanı, 27.10.1961.

Milliyet, Hükümet Kuruldu, 21.11.1961.

Yeni İstanbul, Hükümet Teşekkül Etti, 29.05.1960